Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Bakalářská práce

Měnový vývoj v Ruské federaci

Ivan Titov

© 2023 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Ivan Titov

Ekonomika a management

Název práce

Měnový vývoj v Ruské federaci

Název anglicky

Monetary developments in the Russian Federation

Cíle práce

Hlavním cílem práce je analýza měnového vývoje v Ruské federaci. Dílčím cílem je sledování nástrojů měnové politiky, měnového systému, měnového kurzu a provést komparativní analýzu časových řad makroekonomických ukazatelů a zjistit důvod trendového poklesu rublu a závislost kurzu rublu na vývoji cen ropy a plynu.

Metodika

Práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické. Teoretická část práce bude zpracována formou literární rešerše se zaměřením na trh cizích měn a centrální banku s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů; čerpány budou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. V praktické části práce bude provedena analýza měnového vývoje a základních makroekonomických ukazatelů ve vybraném časovém období. Pro analýzu shromážděných údajů bude využita statistická analýza dat. Aktuální data budou čerpána ze statistického úřadu vybrané země. V práci bude použita zejména metoda deskripce a komparativní analýzy.

Doporučený rozsah práce

30 – 40 stran

Klíčová slova

Ruská federace, měnový vývoj, monetární politika, měna, kurz, peníze, rubl.

Doporučené zdroje informací

BRČÁK, J. SEKERKA, B. STARÁ, D. Makroekonomie – teorie a praxe. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 978-80-7380-492-3.

MANKIW, N G. Zásady ekonomie. Praha: Grada, 1999. ISBN 80-7169-891-1.

MYANT, M. R. Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2268-4.

PAVELKA, Tomáš. Makroekonomie: základní kurz. 3. vyd. [Slaný]: Melandrium, 2007. ISBN 978-80-86175-58-4.

PERNICA, M. ŠEFČÍK, V. Makroekonomická gramotnost: jak pochopit hospodářskou politiku státu. Praha: Ekopress, 2012. ISBN 978-80-86929-82-8.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

Mgr. Elizbar Rodonaia, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra ekonomických teorií

Elektronicky schváleno dne 30. 12. 2021

doc. PhDr. Ing. Lucie Severová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 8. 2. 2022

doc. Ing. Tomáš Šubrt, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 23. 11. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci " Měnový vývoj v Ruské federaci " jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autor uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 28.11.2023 _____

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkoval vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Elizbaru Rodonaiaovi Ph.D. za odbornou pomoc, vstřícnost a čas, který mi věnoval v průběhu vypracování bakalářské práce.

Měnový vývoj v Ruské federaci

Abstrakt

Tématem této bakalářské práce je vývoj měny v Ruské federaci. Oblastí autorova výzkumu se stala tématika ruského rublu – jedné z nejstarších měn, která existuje již více než 800 let. Hlavním cílem práce je analýza jejího vývoje. Dílčími cíli jsou sledování nástrojů měnové politiky, měnového systému a měnového kurzu; provedení komparativní analýzy makroekonomických ukazatelů; zjištění důvodu trendového poklesu rublu a závislosti kurzu rublu na vývoji cen ropy a plynu.

V teoretické časti je obecně popsána historie peněz a jsou definovány základní ekonomické pojmy a ukazatele, související s tématem peněz a měnového vývoje jako jsou například HDP, inflace a nezaměstnanost.

Praktická část páce je věnovaná podrobné historii vývoje ruského rublu a detailní analýze hlavních makroekonomických ukazatelů Ruské federace, zejména inflaci, HDP a nezaměstnanosti, pro jejichž sledování bylo zvoleno období mezi léty 1991-2020.

Podrobné zkoumání vývoje měnového systému umožňuje sledovat významné změny a zmapovat klíčové body, které ovlivnily formování současného ekonomického stavu, který panuje v Rusku.

Klíčová slova: měna, kurz, historie peněžních prostředků, rubl, měnový vývoj, monetární politika

Monetary developments in the Russian Federation

Abstract

The topic of this bachelor thesis is the development of currency in the Russian Federation. The area of the author's research became the topic of the Russian ruble - one of the oldest currencies, which has existed for more than 800 years. The main goal of the thesis is to analyze its development. The sub-objectives are to observe the monetary policy instruments, the monetary system and the exchange rate; to conduct a comparative analysis of macroeconomic indicators; to find out the reason for the ruble's trend decline and the dependence of the ruble exchange rate on the development of oil and gas prices.

In the theoretical part, the history of money is generally described and basic economic concepts and indicators related to the topic of money and monetary development, such as GDP, inflation and unemployment, are defined.

The practical part of the lever is devoted to a detailed history of the development of the Russian ruble and a detailed analysis of the main macroeconomic indicators of the Russian Federation, in particular inflation, GDP and unemployment, for the monitoring of which the period between 1991-2020 was chosen.

A detailed examination of the evolution of the monetary system allows to trace significant changes and map the key points that have influenced the formation of the current economic situation prevailing in Russia.

Keywords: currency, exchange rate, history of money, ruble, monetary development, monetary policy

Obsah

1 Úvod **9**

2 Cíl práce a metodika **10**

2.1 Cíl práce 10

2.2 Metodika 10

3 Teoretická východiska **11**

3.1 Peníze 11

3.1.1 Historie peněz 11

3.1.2 Funkce peněz 12

3.2 Měna, Měnový kurz, Měnový trh 13

3.2.1 Měnový kurz 13

3.2.2 Měnový trh 14

3.3 Centrální banka 16

3.3.1 Tvorba peněz, zánik peněz 17

3.3.2 Monetární politika 18

3.3.3 Fiskální politika 20

3.4 Základní makroekonomické pojmy 21

3.4.1 Inflace 21

3.4.2 Platební bilance 24

3.4.3 HDP 25

3.4.4 Nezaměstnanost 27

4 Vlastní práce **29**

4.1 Historie stanovení rublu jako měny 29

4.2 Makroekonomické ukazatele Ruska 37

4.2.1 Inflace 37

4.2.2 HDP 39

4.2.3 Nezaměstnanost 40

5 Výsledky a diskuse **43**

6 Závěr **45**

7 Seznam použitých zdrojů **46**

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratek **48**

8.1 Seznam obrázků 48

8.2 Seznam tabulek 48

8.3 Seznam grafů 48

8.4 Seznam použitých zkratek 48

1 Úvod

V dnešním světě, v podmínkách globalizace a rozšiřování propojených řetězců mezi státy v nejrůznějších oblastech, jsou ekonomické procesy a jevy úzce spojeny s měnovou politikou jednotlivých zemí. Z hlediska vývoje ekonomiky konkrétního státu je národní měna jedním z hlavních faktorů ovlivňujících finanční systém jak na domácím trhu, tak při jednání v mezinárodních vztazích. Srovnání kurzu národní měny se světovou (kurz dolaru nebo eura) odráží současnou hospodářskou situaci země vzhledem k celkové ekonomické situaci na mezinárodním poli.

Národní měna Ruské federaci – rubl je klíčovou součástí finančního systému, tudíž jeho vývoj přímo ovlivňuje stabilitu makroekonomických ukazatelů i dynamiku ruské ekonomiky.

Rubl je nejstarší měna po britské libře, která existuje až do dnešních dnů v jednotné podobě a názvu. Jeho vývoj probíhal v několika etapách a začal již ve 13.století. Za 800 let existence rublu zažilo Rusko mnoho politických, hospodářských a vojenských změn. To vše se samozřejmě promítlo do měnové politiky a vývoje samotného ruského rublu. Vladimir Lenin, sovětský politik a státník, řekl: "politika je koncentrovaná pozice ekonomiky."

K podpoře rublu slouží zejména bohaté surovinové zdroje země, které jsou zejména koncentrovány v asijské části Ruska. Rusko však není jediným státem, který má ropná a plynová pole. Exportní země mezi sebou neustále soupeří, uzavírají a ukončují dohody a smlouvy. To vše se provádí za účelem nasycení světového trhu, který v 21.století představuje soubor mnoha finančních transakcí, a to jak s fyzickými jednotkami, barely ropy, tak s cennými papíry.

Všechny ekonomiky světa jsou úzce propojeny a vzájemně na sobě závislé: změny v jedné zemi mohou ovlivnit ekonomickou situaci v jiných. To zdůrazňuje potřebu koordinace a spolupráce pro celkový udržitelný rozvoj. Proto je téma vývoje rublu v kontextu vyhlídek ekonomiky Ruské federace aktuálním tématem. Pochopení a analýza faktorů, které ovlivňují vývoj rublu, jsou důležitou součástí strategického plánování a efektivního ekonomického rozhodování.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Hlavním cílem práce je analýza měnového vývoje v Ruské federaci. Dílčím cílem je sledování nástrojů měnové politiky, měnového systému, měnového kurzu a provést komparativní analýzu časových řad makroekonomických ukazatelů a zjistit důvod trendového poklesu rublu a závislost kurzu rublu na vývoji cen ropy a plynu.

2.2 Metodika

Práce je rozdělena do dvou části: teoretické a praktické. Teoretická část je zpracována ve formě literární rešerše se zaměřením na trh cizích měn a centrální banku s využitím studia odborné literatury českých a zahraničních autorů jako jsou Tomáš Pavelka, Josef Brčák, Seifeddine Ammus a další. Čerpány budou rovněž aktuální informace z odborných časopisů a internetových zdrojů. Podrobný seznam literatury je uveden na konci práce. V teoretické časti je obecně popsána historie peněz a jsou definovány základní ekonomické pojmy a ukazatele, související s tématem peněz a měnového vývoje potřebné k analýze HDP, inflace a nezaměstnanosti.

Praktická část páce je rozdělena do dvou velkých podkapitol. V první z nich je podrobně popsána historie vývoje ruského rublu, od prvních zmínek až po současnost. Jsou představeny hlavní fáze, které předcházely vzniku moderního rublu jako měny. Metodou pozorovaní je zkoumán vliv následujících faktorů na kurz rublu: měnová politika, krize, ceny ropy, další měny, jednání vlády atd. V druhé podkapitole je provedena analýza hlavních makroekonomických ukazatelů Ruska, zejména inflace, HDP a nezaměstnanosti, pro sledování kterých bylo zvoleno období mezi léty 1991-2020. Výzkum je proveden na základě aktuálních statistických dat, která jsou čerpána ze statistického úřadu Ruské federace – Rosstatu, databází Centrální banky Ruské federace a zároveň dat pocházejících ze Světové banky. V práci je použita metoda deskripce, a také komparativní a trendová analýza.

Pro přehlednost jsou přiloženy obrázky i vytvořeny tabulky a grafy. Vizualizace dat těmito způsoby pomáhá vyvodit závěry o fázích vývoje zkoumaných ukazatelů a dospět k závěrům při jejich hodnocení.

3 Teoretická východiska

3.1 Peníze

Peníze mohou být označovány za jakékoli objekty, které lze vyměnit za zboží a služby s jinými lidmi. Peníze jsou komoditou s takovou kupní silou, že je lze vyměnit za jiné zboží a služby (Brčák, 2014, s. 61).

3.1.1 Historie peněz

Historie peněz je obsáhlá a má svůj původ již ve starověku. Od té doby až do současnosti existovalo mnoho druhů a forem peněz. Tato kapitola se bude zabývat hlavními fázemi tvorby peněz, které mají největší dopad na jejich vývoj.

Na počátku vývoje ekonomiky existovala barterová výměna, která předpokládala výměnu zboží za zboží. Tento způsob výměny však mohl způsobit komplikace. Například jedna osoba vyráběla určitý druh zboží a chtěla jej vyměnit za jiné zboží nebo službu u další osoby. Problém mohl nastat v tom, že druhá osoba nemusela mít zájem o zboží první. V důsledku toho byl první člověk nucen vyjednávat se třetími lidmi o dalších výměnách, aby uspokojil potřeby druhé osoby pro úspěšný obchod (Pavelka, 2007, s. 62). V barterovém systému se lidé vzájemně dohodnou na výměně, aby se ujistili, že věci jsou uznány jako rovnocenné. Nevýhodou barterového systému je také obtížnost hledání vhodné osoby pro výměnu (Brčák, 2014, s. 61).

Za účelem překonání nedokonalostí barterové výměny se objevily komoditní peníze. Příkladem mohou být látky, víno, sůl, dobytek atd. Tyto peníze měly vlastní, ve společnosti akceptovanou hodnotu, což umožnilo vyřešit problém s hledáním partnera pro výměnu. Nyní bylo možné produkty nejprve vyměnit za komoditní peníze a poté je použít k nákupu zboží odpovídajícího vlastním potřebám (Pavelka, 2007, s. 62). Tato inovace zjednodušila nákupní proces, ale byly zde i nevýhody. Některé zboží nebylo možné rozdělit, jiné bylo obtížně přepravitelné, a navíc se mohlo rychle pokazit (Brčák, 2014, s. 61).

Dalším krokem ve vývoji peněz byla jejich dělitelnost. Lidé nejčastěji používali drahé kovy, jako zlato a stříbro, ze kterých začali razit mince (Pavelka, 2007, s. 62). Vývoj výrobních technologií a vysoká hodnota drahých kovů ve srovnání s komoditními penězi

umožnily ekonomice přejít k používání mincí při výměně. Také díky nízké hmotnosti mincí bylo vhodné je používat a přepravovat (Ammus, 2019, s. 31).

Postupem času lidé začali ukládat své vlastní zásoby zlata ve specializovaných místech, která lze považovat za prototypy bank a dostávali za ně takzvaný dlužní úpis. Množství zlata uloženého v bance odpovídalo hodnotě uvedené v úpisu. Tento dluhový dokument je první formou bankovky. Zlato bylo dlouho uloženo v soukromých bankách, protože si ho lidé nevyzvedávali. Banky začaly vydávat více bankovek, než měly zlata. Z tohoto důvodu došlo v průběhu času k rozdílu mezi celkovým množstvím zlata a nominální hodnotou bankovek, které byly jen částečně kryté zlatem (Pavelka, 2007, s. 63). Na potvrzení výše uvedených informací Jílek (2013, s. 21) píše, že banky se rozhodly přestat používat drahé kovy při vydávání peněz a dávaly přednost papírovým penězům.

Jílek (2013, s. 25-26) říká, že konvertibilita peněz je podporována zlatým standardem. To znamená, že při výměně jednotky měny lze získat určité množství gramů zlata. Každá měna má tedy svou odhadovanou hodnotu, což umožňuje jejich výměnu bez nutnosti používat zlato.

V dnešní době používáme bezhotovostní nebo elektronické peníze. S jejich pomocí provádíme nákupy platební kartou, bez použití hotovosti, nebo realizujeme převody peněz mezi bankovními účty (Pavelka, 2007, s. 64).

Podle Kochergina (2021, s. 18) má použití debetních a kreditních karet řadu výhod:

1. Zlevnění transakcí
2. Umožnění správy rozpočtů
3. Zjednodušení použití
4. Snížení používání papírových prostředků

3.1.2 **Funkce peněz**

Podle Mankiwa (1999, s. 572) mají peníze tři hlavní funkce: prostředek směny, účetní jednotka a uchovatel hodnoty.

- Funkce prostředku směny znamená, že prodávající souhlasí s přijetím platby výměnou za jeho zboží nebo službu.
- Účetní jednotka určuje, kolik zboží a služeb můžeme získat za každou peněžní jednotku, což umožňuje odhadnout hodnotu produktů

- “Uchovatel hodnoty je aktivum, které lidé používají k přenesení kupní síly ze současností do budoucnosti”. Vzhledem k vysoké likviditě jsou peníze vhodnější pro akumulaci.

Likvidita je vlastnost zboží nebo aktiva, která charakterizuje možnost jeho rychlého prodeje za tržní cenu (Mankiw, 1999, s. 572-573).

3.2 Měna, Měnový kurz, Měnový trh

Zvonova (2021, s. 15) definuje měnu jako oficiální peněžní jednotku uznanou státem a použitelnou na domácích i mezinárodních trzích. Ve Zvonově práci jsou zastoupeny dva druhy měn: nacionální a cizí. Nacionální měna je měnová jednotka konkrétního státu, kterou lze použít na domácím i mezinárodním finančním trhu. Cizí měna je naopak měnou jiných států a slouží jako prostředek směny v těchto zemích.

3.2.1 Měnový kurz

Ptatscheková (2013, s. 11) určuje měnový kurz jako hodnotu jedné měny při její směně za druhou. Směnný proces je doprovázen změnami v poptávce a nabídce těchto měn. Pokud lidé začnou nakupovat cizí měnu, zvýší se poptávka po ní, což povede k růstu jejího kurzu. V případě, že se kurz cizí měny zvýší, pak se kurz nacionální měny sníží. Mankiw (1999, s. 624) zdůrazňuje, že v mezinárodních vztazích mají ceny měn velký význam. Zejména směnný kurz umožňuje lidem z různých zemí určit, kolik dostanou při výměně měny.

Při výměně měny v bance se obvykle používá přímý zápis měnového kurzu, který ukazuje, kolik jednotek cizí měny lze získat za jednu jednotku nacionální měny. Například 24 CZK/ EUR znamená, že za 1 euro lze získat 24 českých korun. CZK je zkratka pro českou korunu, EUR – pro euro. CZK/ EUR je měnový pár (Pavelka, 2007, s. 163).

V makroekonomii se rozlišují reálné a nominální měnové kurzy. Pavelka (2007, s. 163) definuje nominální měnový kurz jako “cenu jedné měny vyjádřená v jednotkách měny druhé“. Reálný měnový kurz ukazuje, kolik statků a služeb v zahraničí můžeme zakoupit za stejné množství peněz, které bychom utratili v domovské zemi. Je důležité uvést, že reálný měnový kurz je spojen s nominálním. Například láhev piva v Česku stojí 20 českých korun a v Německu 2 eura. Při nominálním kurzu 25CZK/EUR to znamená, že reálný kurz je 2,5.

Při výměně peněz se můžeme dozvědět o směnném kurzu z kurzových listů v bance. Jsou na nich také informace o výměně peněz v hotovostní (valuty) nebo bezhotovostní

(devizy) formě (Pavelka, 2007, s. 164). Při sledování kurzovních lístků se často setkáváme s termínem kurzové rozpětí. Jedná se o rozdíl mezi nákupním a prodejním kurzem měny. Pavelka (2007, s. 164) tento rozdíl vysvětluje tím, že při provádění hotovostních transakcí banka nese větší náklady. Tento názor sdílí Mandel (2016, s. 50), který poznamenává, že banka přebírá náklady spojené s obchodováním s měnou a také ušlý zisk. Banka navíc nese rizika spojená s aspekty, jako je krádež a podvodná činnost. Ilustrací pro kurzové rozpětí může být situace, kdy nakoupíme 100 jednotek cizí měny za 78,940 Kč, ale při zpětném prodeji těchto 100 jednotek cizí měny dostaneme jen 75,090 Kč (Pavelka, 2007, s. 164). Mandel (2016, s. 50) definuje valutový trh jako místo, kde dochází k výměně cizí měny za národní v hotovostní formě, jako je výměna bankovek nebo mincí. Devizový kurz se používá k provádění bezhotovostních transakcí při nákupu cizí měny. To může zahrnovat převody z jednoho bankovního účtu na druhý, platby terminálem, šeky a směnkami. Devizové kurzy se používají především v kontextu mezinárodního obchodu. Důležitým bodem je, že u devizových kurzů je kurzové rozpětí běžně menší než u těch valutových (Mandel, 2016, s. 51).

Devalvace je proces snížení hodnoty nacionální měny, který je iniciován rozhodnutím centrální banky nebo jiného orgánu moci. Toto rozhodnutí se obvykle provádí na pozadí změn směnného kurzu na devizovém trhu a vždy je oznámeno předem. Opačným jevem je revalvace, tedy posílení kurzu domácí měny (Neumann, 2010, s. 63).

3.2.2 **Měnový trh**

Měnový trh je součástí finančního trhu, kde probíhá obchodování s měnami. Obchodování na devizovém trhu vedou nejen mezinárodní organizace, centrální a komerční banky, ale také soukromé osoby a podniky. Dokonce i právnické osoby a domácnosti, které samostatně nemají velký vliv na měnovém trhu, protože pravidelně provádějí výměny, mohou do značné míry ovlivnit směnný kurz té či oné měny. Vstup na měnový trh není omezen, to znamená, že každý si na něm může koupit nebo prodat měnu. Hlavní komoditou na tomto trhu je zahraniční měna. Její směnný kurz je vytvořen na základě poptávky a nabídky: čím vyšší je poptávka po cizí měně, tím vyšší je její kurz, ale s rostoucí nabídkou bude kurz měny klesat (Jílek, 2013, s. 346-347).

Měnový trh představuje za sebou elektronicky světový devizový trh a všeobecně se nazývá „Forex“ (Rejnuš, 2014, s. 462). Podle Mandela (2016, s. 52) na měnovém trhu obchodují dealeři bank a brokeři. Dealer je pracovník, který poskytuje služby výhodnější směny klientům banky, kteří chtějí vyměnit peníze ve velkých objemech. To je možné díky tomu, že na rozdíl od směnárny, má dealer přístup na burzu, pomocí které může nabídnout aktuální kurz měn s přesností na sekundu. Je to zejména výhodné pro firmy a fyzické osoby tím, že komunikace s dealerem probíhá prostřednictvím telefonních hovorů. Brokerské organizace zase nabízejí svým klientům specialistu, který plní roli zprostředkovatele tím, že jim poskytuje vstup na finanční trh. Brokeři si za svou práci účtují provizi, a to z důvodu individuálního přístupu k zákazníkovi.

Na Forexu obvykle dochází k výrazným cenovým výkyvům, které umožňují nebankovním brokerským společnostem spekulovat na ceny a provádět tzv. arbitráž (Rejnuš, 2014, s. 462). Arbitráž je proces, který se provádí při stanovení jednotného směnného kurzu měny po celém světě. Pokud se měna obchoduje na různých trzích a má různý směnný kurz, může to vést k tomu, že někdo koupí měnu na jednom trhu za nižší cenu a prodá ji na jiném za vyšší cenu. To povede ke stabilizaci rovnováhy nabídky a poptávky na mezinárodním trhu. A konečně, směnný kurz na obou trzích bude stejný (Pavelka, 2007, s. 167).

Další činností na finančních burzách jsou spekulace. To je sledování, nákup a další prodej měnových par. Obvykle se jedná o krátkodobé obchodování na směnných kurzech za účelem dosaženi zisku (Rejnuš, 2014, s. 469). Burzovní a měnové spekulace mohou být pro ekonomiku dokonce užitečné. Časté obchody spekulantů například zvyšují likviditu aktiv.

Mandel (2016, s. 58,59) dělí devizový trh na spotový a termínovaný. Spotovým je trh, kde je kupní cena stanovena přímo v okamžiku transakce. Transakce na takovém trhu jsou prováděny okamžitě nebo během několika pracovních dnů, v závislosti na podmínkách smlouvy. Spotový kurz je aktuální tržní cena, za kterou se obě měny směňují na spotovém trhu. Používá se k výpočtu devizových transakcí, jako jsou mezinárodní platby a převody. Mezi výhody spotového obchodování patří vysoká likvidita a možnost rychlé realizace transakce.

Na termínových trzích se na rozdíl od spotových obchoduje v budoucnu a to na základě forwardových cen. Znamená to, že při terminovaném obchodě se vytvoří smlouva, která určuje konkrétní směnný kurz a termín splnění požadavků. V budoucnu by měla být transakce provedena podle těchto dříve stanovených podmínek. Podle Rejnuše (2014, s. 126), terminovaný obchod muže být typu futures nebo opce. Operace futures se provádí mezi

kupujícím a prodávajícím okamžitě, ale samotný obchod probíhá pouze ve stanovený termín, podle stanoveného směnného kurzu. Futures zavazují jejich majitele k nákupu aktiv k datu výpočtu. Pokud mluvíme o opcích, stanoví právo, nikoli povinnost nabývat aktiv v budoucnu za předem stanovenou cenu.

3.3 Centrální banka

Banky jsou hlavními finančními zprostředkovateli v ekonomice. Jejich činnost spočívá v tom, že na jedné straně přijímají vklady, čímž hromadí peněžní prostředky a na druhé straně poskytují půjčky. Bankovní systém obecně zahrnuje centrální, komerční a mezinárodní banky a specializované finanční instituce, jako jsou pojišťovny nebo penzijní fondy. V následující kapitole budeme věnovat pozornost prvním dvěma stupňům bankovního systému.

Začněme centrální bankou. To je státní struktura nezávislá na jiných orgánech, která je zodpovědná za efektivitu finančního systému konkrétní země.

Ptatscheková (2013, s. 23-28) jmenuje následující funkce centrální banky:

Emise peněz je jednou z hlavních funkcí, která spočívá ve vydání nacionální měny ve formě bankovek a mincí do volného oběhu. Jílek (2013, s. 23) zdůrazňuje, že na tuto činnost má centrální banka monopolní právo. Emituje ale nejen hotovost, ale i bezhotovostní peníze. Například prostřednictvím poskytování úvěrů nebo obchodování s cennými papíry.

Centrální banka má **devizové rezervy**, které jsou důležité pro udržení stability mezinárodního obchodu. Pokud směnný kurz kolísá, znamená to, že se cena mezi národní a cizí měnou mění. V případě, že cizí měna bude dražší, může být prodána za účelem zvýšení hodnoty národní měny a naopak. Centrální banka tak zajišťuje měnové riziko.

Centrální banka **poskytuje služby komerčním bankám**. Vede například účty komerčních bank, přijímá od nich vklady a působí jako zprostředkovatel mezibankovních platebních transakcí. Centrální banka navíc komerčním bankám poskytuje úvěry, ale obvykle tuto možnost využívají pouze v kritické situaci.

Bankovní regulace a dohled jsou také důležitými funkcemi centrální banky. Spočívají v kontrole nad bankami a jinými finančními organizacemi prostřednictvím stanovení regulačních předpisů pro jejich činnost. Poskytuje také podmínky pro vstup do bankovního systému: kritéria pro získání bankovních licencí, velikost rezerv, bezpečnostní pravidla ohledně legalizace špinavých peněz atd. Kontrola je prováděna externím auditem,

který se zaměřuje na prověření dokumentů, smluv a účetnictví. Pokud banka nesplní podmínky stanovené centrální bankou, budou proti ní zavedeny sankce.

Pokud jde o komerční banky, jsou to subjekty s licencí od centrální banky, které poskytují klientům (fyzickým a právnickým osobám) finanční služby za účelem dosažení zisku. Jsou hlavní součástí finančního a úvěrového systému státu, zajišťují jej potřebnými finančními prostředky pomocí distribuce úspor obyvatelstva a podniků.

Mezi funkce komerčních bank patří:

- Zprostředkování půjček občanům a organizacím
- Poskytování brokerských služeb
- Otevření vkladů a bankovních účtů
- Zprostředkování plateb atd.

3.3.1 Tvorba peněz, zánik peněz.

Jak již bylo zmíněno, emisí peněz se zabývá centrální banka, vydává však pouze hotovost. Komerční banky přitom bez přímé účasti centrální banky mohou vytvářet bezhotovostní nebo tzv. úvěrové peníze, kterých je v ekonomice mnohem více než hotovosti. Vyplývá to z úvěrování bank jejich klienty. Černohorský (2011) upozorňuje, že nové peníze v ekonomice můžou být tvořeny jenom bankovním subjektem. Když nebankovní jednotka poskytuje úvěr, nejde o tvorbu nových peněz, ale o pohledávku.

Mankiw (1999, s. 579-582) vysvětluje koncept vytváření bezhotovostních peněz na příkladu. Banka disponuje určitým množstvím peněz získaných prostřednictvím vkladů svých klientů. Ve skutečnosti jsou vlastníky těchto peněz stále vkladatelé, ale nemohou je fyzicky využívat. Banka má ale právo tyto peníze použít, za což vkladatelům vyplácí určitý úrok. Například vkladovými penězi může poskytnout úvěr jinému svému klientovi. V takovém případě se ukazuje, že peníze, které vložil první klient banky, vytvářejí nové peníze, které má dlužník. V důsledku toho se celkové množství peněz v ekonomice zvýšilo, přičemž množství hotovosti zůstalo na původní úrovni.

Je možné, že v bankovním systému dojde k jiné situaci: banka poskytne úvěr jiné bance, druhá banka třetí atd. V takovém případě se celková peněžní nabídka bude rovnat součtu peněžních prostředků každého subjektu. Popsanou situaci nazýváme peněžním multiplikátorem. Nicméně, výše úvěrů poskytnutých od banky k bance se bude lišit

v závislosti na rezervním poměru (podílu celkového kapitálu používaného jako rezervy). Vzorec výpočtu bankovního multiplikátoru tedy vypadá takto:

$$Bankovní\ multiplikátor = \frac{1}{R} \tag{1}$$

Kde R – výše rezervního poměru.

Jílek (2013, s. 52) ukazuje další způsoby vzniku peněz:

- Úročení vkladů a emitovaných cenných papíru
- Koupením statků a služeb bankami u nebankovních subjektu
- Výplaty mezd zaměstnancům atd.

Peníze zanikají opačným způsobem. Nebankovní subjekt může například úvěr splatit, čímž se peněžní nabídka bude skládat pouze z peněz, které zůstanou u banky. Nebo může banka prodat svůj majetek či službu nebankovní jednotce, tím také zanikne určité množství peněz.

3.3.2 Monetární politika

Monetární (měnová) politika je soubor opatření v oblasti oběhu peněz a úvěrů, zaměřených na regulaci hospodářského růstu, omezení inflace, zajištění zaměstnanosti a vyrovnání platební bilance. Vždy ji provádí centrální banka nezávislé na vládě. Regulace měnového kurzu a úrokových měr jsou zprostředkující cíle monetární politiky (Pavelka, 2007, s. 196-200).

Centrální banka provádí monetární politiku několika nástroji, které se dělí na přímé a nepřímé. Těmito způsoby může ovlivnit množství peněz v ekonomice.

Přímé nástroje jsou obvykle cílené a administrativní povahy, mají vliv na uvěrové možnosti komerčních bank. Patří mezi ně například stanovení centrální bankou maximální výše poskytnutých úvěrů nebo tzv. **úvěrové kontingenty**. Můžou být relativní, když centrální banka půjčuje komerční bance, a absolutní, když komerční banka půjčuje svým klientům. **Povinnost** komerčních bank **mít vklady** u centrální banky je dalším přímým nástrojem měnové politiky (Pernica, 2012, s. 116).

Brčak (2014, s. 209-210) tvrdí, že nejvážnějším přímým nástrojem monetární politiky jsou **operace na volném trhu**. Když banka obchoduje se státními cennými papíry, mění

nabídku peněz. Nákupem centrální banka zvyšuje nabídku, prodejem ji snižuje. Druhým příkladem nepřímých nástrojů je podle Pernici (2012, s. 116) **povinnost** komerčních bank uchovávat část peněžních prostředků jako **rezervu** u centrální banky. S poklesem velikosti rezerv se komerčním bankám rozšiřují možnosti poskytování peněz svým klientům, peněžní zásoba tímto v zemi roste. S rostoucí velikostí rezervy se nabídka peněz snižuje, peníze se stávají "drahými". Výše prostředků převyšuje minimální povinnou rezervu definovanou jako dobrovolná rezerva. Dalším nástrojem centrální banky dle Pavelky (2007, s. 200) je **regulace diskontní sazby**. Komerční banky si k výkonu své činnosti půjčují od centrální banky za určité procento, tedy za diskontní sazbu. Banky zase poskytují získané prostředky svým klientům pod úrokem, který je vyšší než diskontní sazba. To znamená, že pokud centrální banka zvýší diskontní sazbu, komerční banky zvýší úrokovou sazbu pro své klienty, lidé budou méně ochotní půjčovat. Takovýmto způsobem, při zvýšení diskontní sazby nabídka peněz klesne a naopak.

Existují dva typy měnové politiky: expanzivní a restriktivní. V závislosti na ekonomické situaci se rozhoduje ve prospěch jedné z nich.

Expanzivní měnová politika je zaměřena na stimulaci ekonomiky zvýšením peněžní zásoby v oběhu, čehož lze dosáhnout následujícími metodami:

- snížení diskontní sazby;
- snížení sazeb povinných minimálních rezerv;
- nákup vládních dluhopisů.

Pavelka (2007, s. 201-202) vysvětluje princip expanzivní měnové politiky takto: centrální banka používá výše popsané nástroje monetární politiky, což v důsledku vede ke zvýšení peněžní zásoby. S rostoucí peněžní zásobou klesne úroková sazba, čímž se zvýší dostupnost úvěrů a tím i celkové výdaje obyvatel. Podle Holmana (2008, s. 354) se prováděním expanzivní měnové politiky v krátkém období docílí růstu zaměstnanosti a reálného produktu, ale v dlouhém období se navýší hladina inflace.

Restriktivní měnová politika je zaměřena na snížení peněžní zásoby v oběhu a následné snížení inflace. Provádí se pomocí následujících procesů:

- zvýšení diskontní sazby;
- zvýšení sazeb povinných minimálních rezerv;
- prodej vládních dluhopisů.

Když banka, která používá nástroje měnové politiky, snižuje peněžní zásobu, úrokové sazby se zvyšují. Cena peněz poroste a lidé budou méně využívat půjčky k uspokojování

svých potřeb. Tok peněz v ekonomice bude pomalý (Pavelka, 2007, s. 203-204). Holman (2008, s. 354) upozorňuje, že restriktivní politika krátkodobě zvýší nezaměstnanost a také klesne reálný produkt. Dlouhodobě ale bude inflace klesat.

3.3.3 Fiskální politika

Fiskální politika je systém opatření, jehož cílem je regulovat ekonomiku prostřednictvím vládních výdajů a daní. Realizuje ji vláda v čele s Ministerstvem financí a daňovým úřadem.

Vláda používá státní rozpočet jako hlavní nástroj fiskální politiky (Pavelka, 2007, s. 218-219). Statní rozpočet je finanční plán státu, který představuje souhrn všech příjmů a výdajů státu, vypočítaný na určité časové období, přijatý ve formě zákona. Struktura státního rozpočtu se může měnit podle potřeb a cílů na určité období. Vláda navrhuje rozpočet, dolní komora parlamentu ho schvaluje (Brčak, 2014, s. 196-198).

Příjmová strana – souhrn zdrojů finančních prostředků státního rozpočtu, se skládá z dalších položek:

- Přímé daně: daň z příjmu fyzických a právnických osob, majetkové daně, silniční daně, dědické daně, darovací daně atd.
- Nepřímé daně: daň z přidané hodnoty, spotřební daně, daň z alkoholu a tabáku, daň z elektřiny a plynu atd.
- Další platby: příjmy z úvěrů, prodej státního majetku, dotace, důchodové, sociální a zdravotní pojištěni atd. (Pavelka, 2007, s. 219).

Podle Pernici (2012, s. 126) výdajovou stranu – souhrn všech výdajů státního rozpočtu, tvoří:

- Transferové výdaje: platba starobního a invalidní důchodu, podpora v nezaměstnanosti, sociální dávky, subvence podnikům a další příspěvky.
- Reálné výdaje: výdaje na školství, zdravotnictví, policii, armádu atd.

Rozdíl výdajů a přijmu ve statním rozpočtu se nazývá saldo rozpočtu. Saldo může být **přebytkové** (příjmy vyšší něž výdaje), **nulové** (příjmy se rovnají výdajům) a **deficitní** (příjmy nižší než výdaje) (Pavelka, 2007, s. 220).

Podle Pavelky (2007, s. 226-227) stát rozhoduje mezi dvěma formami fiskální politiky, aby udržel příjmy a výdaje v rovnováze. Jsou to vestavěné stabilizátory a diskreční politika.

Vláda využívá vestavěné stabilizátory k vyvážení výkyvů ekonomiky. Například v době ekonomického poklesu mohou obyvatelé přijít o práci. V důsledku dlouhodobé

nezaměstnanosti nebudou mít lidé dostatek peněz na uspokojení svých potřeb. Pro státní rozpočet to znamená jednak snížení příjmů v důsledku snížení daně z příjmu. Také pokud by lidé nakupovali méně zboží, stát by získal méně daní z přidané hodnoty. K vyřešení tohoto problému může stát rozhodnout o podpoře nezaměstnaných, což se na jedné straně stane nákladovým článkem státního rozpočtu. Z dlouhodobého hlediska ale povede ke snížení výkyvů národního hospodářského produktu v důsledku nově zvýšených výdajů obyvatelstva. Brčak (2014, s. 201) poukazuje na to, že po zavedení těchto opatření začnou fungovat automaticky a nevyžadují další zásah vlády.

Diskreční politikou se rozumí jednorázová manipulace s daněmi a vládními výdaji za účelem změny ukazatelů reálného produktu, zaměstnanosti a cenové hladiny (Brčak, 2014, s. 199). Pavelka (2007, s. 228) říká, že diskreční politika může být expanzivní nebo restriktivní v závislosti na ekonomické situaci.

Expanzivní fiskální politika se provádí v období ekonomického poklesu zvýšením vládních výdajů a snížením daní. Vláda může například zvýšit výdaje na konkrétní sektor ekonomiky a tím ho podpořit. Její krátkodobým následkem je snížení nezaměstnanosti a růst reálného produktu. V dlouhém období se však nezaměstnanost vrátí na původní úroveň, cenová hladina ale bude stoupat.

Restriktivní fiskální politika se provádí na vrcholu hospodářského cyklu, zahrnuje snížení vládních výdajů a zvýšení daní. V krátkém období to povede k růstu nezaměstnanosti, kvůli čemuž klesne reálný produkt a dále se sníží inflace. Z dlouhodobého hlediska se nezaměstnanost vrátí na přirozenou úroveň, cenová hladina však bude stále klesat (Pavelka, 2007, s. 228-231).

3.4 Základní makroekonomické pojmy

3.4.1 Inflace

Inflace je růst cenové hladiny spojený se znehodnocením peněz a poklesem kupní síly obyvatelstva. V průběhu inflace průměrné ceny zboží a služeb rostou. To znamená, že v průběhu času lze za stejné množství peněz koupit méně stejného zboží (Pavelka, 2007, s. 134-135). Opačným jevem je deflace – pokles cenové hladiny. V době deflace mají peníze větší hodnotu v důsledku poklesu cen.

Deflace má ale své nevýhody. Zejména v případě splácení úvěru se jeho reálná hodnota zvýší a dlužník bude muset zaplatit více reálných peněz. To povede k problémům

s nesplácením úvěrů. Navíc předem dohodnutá mzda bude pro zaměstnavatele dražší, kvůli čemuž se sníží počet pracovních míst. Deflace tak povede ke zvýšení nezaměstnanosti.

Stagflace je stagnace cenové hladiny. Nejde o růst ekonomiky. Roste nezaměstnanost. Ceny zůstávají na stejném místě (Brčak, 2014, s. 127).

V závislosti na průměrném ročním růstu cen jsou možné následující typy inflace:

- mírná inflace, při které je růst cen nižší než 10 % ročně;
- pádivá inflace, která ročně vykazuje až tříciferné hodnoty;
- hyperinflace, při níž růst cen dosahuje stovek či tisíců procent.

Při mírné inflaci zůstávají ceny téměř na stejné úrovni. Lidé nadále ukládají peníze na bankovní vklady nebo využívají hotovosti a nebojí se uzavírat smlouvy na delší dobu (Pavelka, 2007, s. 144). Brčak (2014, s. 131) nastíněnou myšlenku potvrzuje tím, že lidé nemají akutní potřebu investovat své peníze do jiných forem bohatství.

Pří pádivé inflaci peníze ztrácí svou hodnotu. Lidé v ně přestávají věřit, takže obyvatelstvo, co nejméně používá nacionální měnu a dává přednost zahraničním měnám. Různé druhy kontraktů lze indexovat nebo přepočítávat do stabilnější cizí měny (Pavelka, 2007, s. 145).

Při hyperinflaci peníze prakticky neplní svou funkci. Ceny zboží a služeb exponenciálně rostou. Lidé odmítají používat peníze a přecházejí na barterový systém, protože se stává výhodnějším pro získání potřebného zboží. Brčak (2014, s. 131-132) tvrdí, že jediným řešením problému hyperinflace je měnová reforma.

Měření inflace je důležité pro sledování vývoje cenové hladiny za určité období. Pro její výpočet se využívá tří základních cenových indexů: index spotřebitelských cen, index cen výrobců a deflátor hrubého domácího produktu.

Index spotřebitelských cen neboli CPI je ukazatel změny cen řady zboží a služeb za určité časové období. Jinými slovy je to odhadovaný index změny ceny spotřebního koše. Brčak (2014, s. 129-130) říká, že spotřební koš ukazuje náklady na pořízení statků a služeb, které domácnost jako celek v daném období využívala. Skládá se z potravin a nepotravinářského zboží, přičemž každá jednotka má určitou váhu ve spotřebním koši. Pro výpočet indexu je nutné rozdělit cenu konkrétního zboží ve sledovaném období na jeho cenu v základním roce a vynásobit vahou onoho statku. Je to třeba udělat s každým statkem a službou a poté sečíst všechny získané hodnoty (Pavelka, 2007, 135-136):

$$CPI = \sum_i \frac{p_{1i}}{p_{0i}} * w_i \tag{2}$$

Kde p_{1i} – cena i-tého statku nebo služby ve sledovaném roce;

p_{0i} – cena tohoto statku nebo služby v základním období;

w_i – váha tohoto statku nebo služby v celém spotřebním koši.

Na výpočet indexu nemá vliv změna kvality zboží (Brčak, 2014, s. 130).

Index cen výrobců nebo PPI je podobný indexu spotřebitelských cen, ukazuje také průměrnou změnu cen v prodeji zboží a služeb. Hlavní rozdíl je v tom, že měří změnu cen z pohledu prodejců. Z tohoto ukazatele lze usoudit o jejich konkurenceschopnosti. Dalším rysem je, že index cen výrobců sleduje konkrétní sektory trhu: zemědělství, průmysl, výrobu, stavebnictví (Pavelka, 2007, s. 137). Obecně platí, že změna cen zboží u výrobců předběhne jejich růst nebo pokles, například u maloobchodních prodejen. Lze tedy říci, že daný index je dřívějším ukazatelem inflace než index spotřebitelských cen.

Deflátor hrubého domácího produktu ukazuje rozdíl mezi nominálním a reálným hrubým domácím produktem (Pavelka, 2007, s. 138):

$$deflátor_{HDP} = \frac{nominální\ HDP}{reálný\ HDP} * 100 \tag{3}$$

Při výpočtu deflátoru se berou v úvahu pouze ceny statků a služeb, které jsou produkovány uvnitř země ve sledovaném období, takže se získá vnitřní inflace.

Pomocí kterýkoli z výše uvedených indexů lze vypočítat míru inflace, která je vyjádřena v procentech. Pavelka (2007, s. 138) uvádí příklad počítání meziročního míry inflace prostřednictvím indexu spotřebitelských cen:

$$\pi_{n+1/n} = \frac{CPI_{n+1} - CPI_n}{CPI_n} * 100 \tag{4}$$

Kde π – míra inflace;

n – konkrétní rok;

n+1 – rok následující.

Nominální důchod ukazuje konkrétní množství peněz, které člověk vydělává. Reálný důchod je množství zboží a služeb, které si člověk může koupit za získaný nominální důchod. Poměr reálného a nominálního příjmu lze vyjádřit takto:

$$\begin{aligned} &změna\ réalného\ důchodu(\%) \\ &\quad = změna\ nominálního\ důchodu(\%) - změna\ cenové\ hladiny(\%) \end{aligned} \tag{5}$$

S rostoucím příjmem se zvýší nominální důchod jednotlivce, ale jeho reálný důchod může buď zůstat na stejné úrovni nebo vykázat zvýšení či snížení. Důvodem je, že ve sledovaném období totiž rostou i ceny zboží a služeb. Pokud se tedy například inflace zvýší a nominální důchod se nezmění, bude možné ve srovnání s před inflačním obdobím zakoupit méně zboží nebo služeb, což znamená pokles reálného důchodu. Ale v případě, že ceny zůstanou stejné, ale nominální důchod poroste, poroste i reálný (Pavelka, 2007, s. 147-148).

3.4.2 **Platební bilance**

Dle názoru Pernici (2012, s. 68), platební bilance odráží výsledky tržních transakcí mezi ekonomickými subjekty konkrétních zemí v rámci mezinárodního obchodu za určité časové období, nejčastěji za kalendářní rok. Zahrnuje takové typy operací, jako je vývoz a dovoz, investice, dary a transfery atd. Podle struktury platební bilance může být vertikální a horizontální.

Vertikální struktura je rozdělena na:

- Kreditní operace, které vyjadřují příjem finančních prostředků do ekonomiky konkrétní země. Mají pozitivní vliv na platební bilanci.
- Debetní operace, které ukazují odliv peněz z ekonomiky konkrétní země. Mají negativní vliv na platební bilanci (Brčak, 2014, s. 176-179).

Horizontální struktura obsahuje následující položky:

- Běžný učet, v rámci kterého jsou ukázány exporty a importy zboží a služeb a také transferové platby (Brčak, 2014, s. 176).
- Kapitálový učet ukazuje příjmy a výdaje z transakcí, spojené s převodem nefinančních aktiv a nehmotných práv
- Finanční učet zahrnuje export a import kapitálu včetně převodů investic, úvěrů apod.
- Účet chyb a opomenutí obsahuje malé aspekty, jako například kurzový rozdíl, které ovlivňují integritu platební bilance (Pernica, 2012, s. 69).
- Změna devizových rezerv zahrnuje směnné operace, vklady a půjčky od měnového fondu.

3.4.3 HDP

Hrubý domácí produkt je souhrnnou tržní hodnotu všech konečných statků a služeb vyrobených na území konkrétní země za dané období. HDP se vyjadřuje v penězích. (Pavelka, 2007, s. 17-18). Do HDP se započítává pouze konečný produkt, který dostává spotřebitel. Meziprodukt, ze kterého se vyrábějí finální produkty, však neovlivňuje HDP (Brčak, 2014, s. 14-15).

HDP nezahrnuje:

- sociální dávky;
- příjmy z dalšího prodeje použitého zboží;
- obchody s cennými papíry;
- důchody a stipendia.

HDP je možné spočítat třemi metoda. Je důležité, že při výpočtu hrubého domácího produktu jakoukoli metodou musí být výsledek stejný.

Výdajová metoda vypočítává HDP prostřednictvím součtu výdajů domácností na finální zboží a služby, zejména:

- výdajů na spotřebu, jako jsou krátkodobé a dlouhodobé výdaje domácností na zboží a poplatky za služby;
- investic, například do fixního kapitálu nebo do zásob;
- vládních výdajů, v rámci, kterých jsou zahrnuty výdaje státu na nákup výrobků a služeb;

- čistého exportu, což je rozdíl mezi vývozem a dovozem. Tento ukazatel muže byt záporný v případě, že import převyšuje export (Pernica, 2012, s. 49).

$$HDP = C + I + G + NX \tag{6}$$

$$HDP = C + I + G + X - M \tag{7}$$

Kde C – spotřební výdaje domácností;

I – investice firem;

G – výdaje na vládní nákupy statků a služeb;

NX – čisty export;

X – hodnota exportovaných statků a služeb;

M – hodnota importovaných statků a služeb.

Důchodová metoda je založena na souhrnu všech příjmů subjektů, které vykonávají svou činnost na území daného státu. Podle této metody se HDP rovná součtu výši mezd, zisků korporací, rent, úroků, odpisů a nepřímých daní po odečtení subvencí (Brčak, 2014, s. 17).

$$HDP = mzdy\ a\ platy(včetně\ ostátních\ náhrad\ zaměstnancům) + zisky\ firem + renty + čisté\ úroky + amortizace + nepříme\ daně - subvence \tag{8}$$

Podle Pavelky (2007, s. 21-24) je **výrobní metoda** výpočtu HDP vyjádřená součtem přidaných hodnot konečných výrobků a nepřímých daní po odečtení dotací na výrobu. Přidaná hodnota je cena statků a služeb, která nezahrnuje náklady na meziprodukty používané ke zhotovení finálních výrobků. Tato metoda se pomáhá vyhnout účtování stejného zboží dvakrát a dalšímu zkreslování výsledků.

$$HDP = hodnota\ produkc - meziprodukt + daně\ z\ produktů - dotace \tag{9}$$

3.4.4 Nezaměstnanost

Trh práce je soubor ekonomických a právních postupů, které umožňují lidem vyměnit své pracovní služby za peníze nebo jiné materiální statky. Hlavním výrobním faktorem na tomto trhu je práce. Podle Pernici (2012, s. 58) lze v tomto případě celkové obyvatelstvo rozdělit na dvě skupiny: ekonomicky aktivní a neaktivní.

Ekonomicky aktivní obyvatelstvo lze zase rozdělit na zaměstnané a nezaměstnané. Zaměstnaní jsou lidé starší 15 let, kteří podnikají nebo mají placené zaměstnaní. Nezaměstnaní jsou lidé starší 15 let, kteří v současné době nemají práci, ale aktivně ji hledají a jsou kdykoli ochotni začít pracovat (Brčak, 2014, s. 140-141).

Do ekonomicky neaktivní populace patří lidé mladší 15 let, studenti, důchodci, ženy v domácnosti a zdravotně postižení (Pernica, 2012, s. 58).

Z výše uvedených informací nezaměstnanost je socioekonomický jev, jehož podstatou je, že část ekonomicky aktivního obyvatelstva, která chce pracovat, nemůže najít práci.

Pavelka (2007, s. 117) uvádí následující vzorec pro vypočet míry nezaměstnanosti:

$$u = \frac{U}{L + U} * 100\% \tag{10}$$

Kde u – míra nezaměstnanosti;

U – počet nezaměstnaných obyvatel;

L – počet ekonomicky aktivních obyvatel.

V závislosti na příčinách vzniku se rozlišují následující typy nezaměstnanosti:

Frikční nezaměstnanost je způsobena přesuny mezi pracovními místy a související čekací dobou na novou práci. Vzniká například pří opuštění pracovníkem svého pracoviště za účelem nalezení jiného zaměstnání. Do tohoto typu nezaměstnanosti také patří absolventi vysokých škol, kteří hledají první práci po skončení studia a ženy po mateřské dovolené. Obvykle je to krátkodobá nezaměstnanost (Brčak, 2014, s. 145).

Strukturální nezaměstnanost vzniká z důvodu strukturálních změn v ekonomice a následujícího nesouladu mezi poptávkou a nabídkou práce. Postupem času některá odvětví

ekonomiky zanikají a jiná vznikají. Při útlumu konkrétního odvětví zůstává hodně kvalifikovaných, ale nezaměstnaných pracovníků. Aby lidé našli práci v nových odvětvích, často potřebují rekvalifikaci, která může trvat dost dlouhou dobu (Pavelka, 2007, s. 119-120).

Cyklická nezaměstnanost je spojená s fází ekonomické recese a má nucený charakter. Kvůli poklesu hospodářského cyklu se snižuje poptávka po práci. Společnosti nemají dostatek finančních prostředků na mzdy pro všechny zaměstnance, což způsobuje časté propouštění a roste nezaměstnanost. Když se ekonomika vrátí do fáze růstu, míra nezaměstnanosti začne klesat (Pernica, 2012, s. 59).

Sezonní nezaměstnanost je spojená s ročním obdobím. Projevuje se v oboru zemědělští, cestovního ruchu a stavebnictví. Tento typ nezaměstnanosti je obecně považován za součást frikční nezaměstnanosti (Brčak, 2007, s. 146).

Přirozená míra nezaměstnanosti vykazuje takovou hodnotu, která nevede k růstu inflace. Zahrnuje frikční a strukturální typy nezaměstnanosti. Pernica (2012, str.60) představuje následující vzorec pro výpočet daného ukazatele:

$$u_n = s : (s + \eta) \tag{11}$$

Kde u_n – přirozená míra nezaměstnanosti;

s – míra ztráty pracovních příležitostí;

η – míra nových pracovních příležitostí.

Pavelka (2007, s. 123-125) třídí nezaměstnanost na dobrovolnou a nedobrovolnou. Dobrovolným typem nezaměstnanosti je frikční. Například když člověk odešel z práce s cílem najít si lepší pracovní vyhlídky, jako je výše platu nebo vhodnější pracovní rozvrh. A pokud se objeví nabídka práce, která nesplňuje jeho požadavky, odmítne ji. Tím si sám určí délku své nezaměstnanosti. Příkladem nedobrovolné nezaměstnanosti je cyklická nezaměstnanost. Kvůli propadu ekonomiky nejsou volná místa a člověk, který je schopen a ochoten pracovat, nemůže najít práci.

4 Vlastní práce

Začátek praktické části bakalářské práce je věnován fázím vývoje ruského rublu jako měny. Tato analýza začíná již v době staré Rusi, kdy se poprvé v historii objevují zmínky o ruském rublu jako o měnové jednotce. Důkladně zkoumá vývoj a změny, kterými prošel rubl od svého vzniku až po současnou dobu, včetně historických zlomů a reforem, které ovlivnily jeho stabilitu a hodnotu.

4.1 Historie stanovení rublu jako měny

Následující kapitola se bude podrobně zabývat historickými obdobími, které měly významný dopad na ruský rubl jako měnu. V každé z těchto historických etap budeme analyzovat klíčové události a ekonomické faktory, které ovlivnily hodnotu a význam rublu. Zaměříme se také na jeho roli v mezinárodním obchodu a finančním systému.

Barterový systém existoval v Rusku až do konce středověku a počátku nové doby, tedy přibližně do 17.století. Nicméně už na konci středověku a v raném novověku se začaly aktivně používat kovové peníze, jako jsou peníze ze stříbra a zlata, které postupně vytlačily barter. Právě o nich budeme nyní pojednávat.

Měnou starověké Rusi byly stříbrné hřivny, které byly často rozřezány na 2 kusy pro snadné měření a obchodování. Peníze tak začaly mít vlastnost dělitelnosti. Ve Velkém Novgorodu se tyto nasekané kusy začaly nazývat "rubly".

Obrázek 1:Rubl Velkého Novgorodu

Zdroj: mdregion.ru

Rubly se ukázaly jako kompaktnější a uživatelsky přívětivější a brzy se mohly rozšířit do všech starověkých knížectví. Za rubly bylo možné zakoupit celou řadu zboží: zrno,

oblečení, ale také zaplatit stavbu obchodních a vojenských lodí. Kurz rublu se tehdy lišil od města k městu a závisel na přírodních faktorech. Například v roce 1314 došlo v Pskově k neúrodě, kvůli které obchodníci za 1 rubl uvolnili 9,5 kg zrna. Zatímco v Novgorodu na stejný stříbrný ingot mohl obchodník koupit hned 15 kg zrna. V kontextu historického vývoje byl důležitým krokem přechod ze stříbrných ingotů k mincím. V Rusku byly raženy od poloviny 14.století. Až do roku 1667 nebyla směnárna téměř regulována. Zavedení obchodního statutu carem Alexejem I. vedlo k vytvoření stabilního peněžního systému. Byla stanovena závazná pravidla, podle kterých měly obchodní delegace směňovat cizí měny na celnici. Například 1 evropská stříbrná mince se měnila za 50 ruských haléřů. V případě daňových úniků nebo porušení stanov byla veškerá cizí měna odebrána ve prospěch státu a poté přetavena na mincovním dvoře.

V roce 1792 se americký dolar dostal na světovou finanční scénu a vstoupil do konkurence s rublem Ruské říše. Stejně jako rubly byly dolary papírovými penězi krytými zlatými rezervami svých zemí. Oba státy měly stejný počet ingotů v úložištích, ale různý počet bankovek. To ovlivnilo kurz měny, protože každá bankovka byla podpořena určitým množstvím drahých kovů. Počáteční směnný kurz byl 1 rubl 39 haléřů za 1 Americký dolar a tento rozdíl byl přeplácen právě kvůli zlatému zajištění dolaru. V 18.a 19. století byly finanční operace většinou redukovány na toto "zlaté pravidlo". Proto po většinu 19. století zůstal kurz stabilní, přestože došlo k výjimce: dolar v roce 1833 po zavedení nové formy zlatého zajištění v USA klesl o 9 haléřů, což snížilo hodnotu papírových dolarů vůči zlatu o 0,1 gramu.

Po nelehkých rusko-tureckých válkách, zrušení nevolnictví a přechodu na nový stupeň průmyslového rozvoje Ruské říše bylo nutné potvrdit své papírové peníze dostatečným množstvím zlata. V letech 1895-1897 byla v Rusku provedena rozsáhlá měnová reforma pod vedením ministra financí Sergeje Vitta. Jejímž cílem bylo převést finanční systém ke zlatému standartu. Rubl se začal razit z čistého zlata o hmotnosti 0,7 gramů, zatímco dolar si udržel standard 1,5 gramu zlata, stejně jako před sto lety. To vedlo ke zvýšení kurzu dolaru vůči rublu a rubl se tak stal čtvrtou nejdražší měnou po britské libře, americkém dolaru a portugalském milreisu. Je třeba poznamenat, že za císaře Mikuláše II. mělo Rusko významné domácí zdroje a zvýšení cen dováženého zboží nemělo silný dopad na ekonomiku. Většina potravinového zboží byla vyráběna uvnitř země, což umožnilo minimalizovat závislost na dovozních dodávkách za měnu.

Na počátku 20.století zavedly císařské směnárny kurzy, při nichž byl 1 dolar ohodnocen na 1 rubl 94 haléřů. Tato stabilita však byla narušena první světovou válkou. Se začátkem války byly všechny výpočty v papírových penězích pozastaveny a pouze zlato si při výměně zachovalo svou hodnotu. Válka si vyžádala obrovské vojenské výdaje, které vyčerpaly ekonomiku země. Veškerá naděje byla na vojenské půjčky. Lidové nepokoje v celém Rusku však nevzbudily důvěru zahraničních věřitelských států a zahraniční dluh impéria už tak činil osm miliard zlatých rublů. V posledním roce vlády Mikuláše II. kurz dolaru stoupl na 11 rublů. Populace pocítila fenomén hyperinflace, protože za 12 měsíců byl růst cen 426 %. V době, kdy Ruské impérium prožívalo své poslední dny, se americký dolar úspěšně šířil po celém světě. Spojené státy poskytly Evropě silnou finanční podporu a zároveň zaujaly dominantní postavení na světovém trhu. Do konce první světové války měly evropské země značné množství úvěrových dolarů, které se ukázaly jako nejstabilnější a nejspolehlivější měna.

Po říjnové revoluci v roce 1917 byla v sovětském Rusku zavedena nová národní měna – sovětský rubl. Změna politického systému a následná občanská válka však měly katastrofální dopad na hodnotu rublu. V roce 1923 jeho kurz dosáhl svého historického minima. Jeden dolar se prodával za 2,3 milionu rublů. Pro zlepšení ekonomické situace byla provedena denominace, díky které byl o rok později kurz 22 rublů za 1 dolar.

V roce 1947, těsně po skončení druhé světové války, provedla sovětská vláda další rozsáhlou měnovou reformu. Byl denominován 10krát, protože počet nul na bankovkách se stal nezvládnutelným. V důsledku reformy byl stanoven zlatý obsah rublu a jeho hodnota byla srovnána s americkým dolarem v poměru 4:1. Očekávalo se, že posílený rubl by se mohl stát stabilním směnným prostředkem v poválečných letech. Tato reforma však nebyla příliš úspěšná a již v roce 1961 za vlády Nikity Chruščova provedla sovětská vláda další denominaci, odstranila přebytečnou nulu a emitovala nové bankovky. Reforma, kterou provedl Chruščov, se ukázala být úspěšnější a stabilnější. Sovětský rubl zůstal v oběhu až do konce existence Sovětského svazu, a ještě nějakou dobu po jeho rozpadu, až byl definitivně stažen z oběhu v roce 1993. Poslední zemí z řad republik bývalého Sovětského svazu, která v roce 1995 opustila sovětský rubl, se stal Tádžikistán.

Ruský rubl jako měna vznikl v roce 1992 a používá se dodnes. Má bankovní kód RUB. Nyní jsou uvedeny následující nominální hodnoty bankovek 5 000, 2000, 1 000, 500, 200, 100, 50 a 10 rublů a mince po 10, 5, 2 a 1 rubl, stejně jako 50, 10, 5 haléřů. 1 rubl se rovná 100 haléřům.

Obrázek 2: Nominální hodnoty rublu

Zdroj: finversia.ru

Po rozpadu Sovětského svazu se Rusko objevilo ve velmi obtížné ekonomické situaci. Za prvé, různé politické síly měly různé vize budoucnosti země, což bránilo provedení koordinované reformní politiky a výrazně ztěžovalo přechod ekonomiky z plánovaného modelu na tržní. Kromě toho, deficit státního rozpočtu byl téměř 20 %, což je výrazně nad normou. K pokrytí tohoto deficitu byla zvolena nejjednodušší, ale extrémně nevyvážená strategie – emise peněz. To vedlo k obrovskému znehodnocení rublu, inflace na konci roku 1992 přesáhla 2500 %. Tyto události silně ovlivnily obyvatelstvo a finanční systém země. Spuštění tiskařských strojů pro doplnění rozpočtu se ukázalo jako jedna z hlavních příčin neúspěšných tržních reforem v Rusku. Místo očekávaného mírného růstu cen čelila populace katastrofálnímu poklesu příjmů.

Ekonomická situace země se postupně zlepšovala. Míra inflace klesla na 11 % a rozpočtový deficit se snížil na 6 %. V tomto období vláda aktivně hledala způsoby, jak vyřešit finanční problémy se státním rozpočtem. Jedním z nich byly domácí zdroje financování, včetně domácích půjček. V roce 1993 byly v Rusku zavedeny státní krátkodobé dluhopisy s vysokým počátečním výnosem dosahujícím 20 %. To přilákalo investory, protože výnos z podobných papírů byl obvykle kolem 5 %. Následně došlo k tomu, že stát neměl dostatečný zisk z cenných papírů, proto vydával nové dluhopisy. Byly s ještě vyšším

úrokem a prostředky z jejich prodeje byly použity na splácení starých dluhů. Začalo to připomínat finanční pyramidu, kde se peníze starým investorům vyplácely na úkor nových.

V létě 1997 přišla asijská finanční krize, která vedla ke kolapsu ekonomik zemí jihovýchodní Asie. To mělo negativní dopad na celou řadu zemí světa, včetně Ruska. Cena ropy, která je jedním z hlavních zdrojů příjmů ruského rozpočtu, v důsledku této krize klesla téměř dvojnásobně. Zároveň se vláda snažila finančně podpořit stabilitu kurzu rublu. Tyto faktory dohromady vytvořily ideální podmínky pro nástup jedné z nejzávažnějších ekonomických krizí v Rusku. Pokles cen ropy vedl k výraznému rozpočtovému deficitu, přičemž opozice ve Státní dumě bránila provádění nezbytných reforem k oživení hospodářského růstu. Externí zdroje půjček skončily a státní krátkodobé dluhopisy se staly podobou finanční pyramidy.

V srpnu 1998 bylo jasné, že chybí prostředky na splácení dluhů z dluhopisů. To automaticky vedlo k vyhlášení platební neschopnosti — odmítnutí země plnit své závazky z dluhu. V důsledku toho se kurz dolaru k rublu zvýšil z 6 rublů na 20, což bylo charakterizováno jako devalvace. Většina ruských bank se objevila na pokraji bankrotu, nebyly schopny vrátit peníze vkladatelům, zejména v podmínkách prudkého zhoršení směnného kurzu dolaru. Tyto události také způsobily výkyvy na finančních trzích a vrátily zemi k vysoké inflaci.

Rusko se však po krizi poměrně rychle dostalo do fáze ekonomického růstu. Platební neschopnost ji zbavila neefektivních a spekulativních firem. Již v roce 1999, poprvé od rozpadu Sovětského svazu, vykazovala ruská ekonomika skutečný růst, nikoli úpadek. Navíc v této době začal silný růst cen ropy, který trval prakticky deset let. Tato skutečnost zdůraznila potřebu šetrného řízení financí. Stát byl nucen snižovat výdaje a v následujících letech se snažil udržet rozpočet v přebytku. Byla také omezena velikost půjčených prostředků a centrální bance byla poskytnuta nezávislost ve finanční politice.

V roce 2008 zasáhla Rusko světová finanční krize, jejíž jednou z klíčových příčin byla hypoteční krize v USA. Mezi lednem a červencem 2008 došlo k poklesu realitního trhu v důsledku nesplácení vysoce rizikových hypoték, což vedlo k výrazným ztrátám na akciích velkých hypotečních agentur. Tato krize také způsobila krach americké banky Lehman Brothers s dluhem 613 miliard dolarů, který se stal největším bankrotem v historii USA a způsobila následný kolaps finančních trhů.

Následující vnější faktory, které přispěly ke vzniku měnové krize v Rusku, byly:

- Výrazný odliv spekulativních zahraničních investic doprovázený nákupem cizí měny;
- Neexistence možnosti refinancování v cizích měnách v zahraničí, což přinutilo ruské ropné společnosti, aby žádaly vládu o půjčky na splácení zahraničních dluhů;
- Pokles akciových indexů na světových burzách a pokles světových cen ropy, což vedlo ke snížení vývozních příjmů ruských podniků a devizových příjmů do země.

Graf 1: Změna ceny barelu ropy Brent za rok 2008

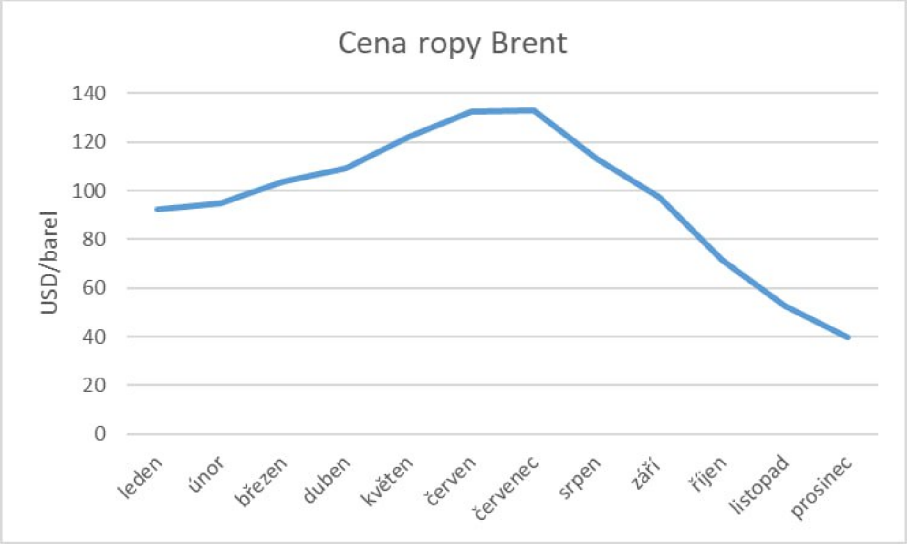

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle eia.gov

V důsledku toho se likvidita ruských bank výrazně zhoršila, úrokové sazby vzrostly, získat úvěr v Rusku se stalo téměř nemožné.

Mezi hlavní vnitřní důvody se řadí růst zahraničního dluhu soukromého sektoru a nerovnováha v ekonomice orientované na vývoz surovin. Ruské banky a korporace čerpaly zahraniční půjčky s nižšími úrokovými sazbami, a to navzdory tomu, že vláda měla značné devizové rezervy. Začátek světové krize však přinesl uzavření úvěrových linek a zvýšení hodnoty zahraničních dluhů v rublech.

Na základě grafu č. 1 je vidět, že celkově dolar od srpna 2008 do února 2009 vzrostl 1,5krát a činil 36 rublů 17 haléřů, což je významná změna měnového kurzu a svědčí o vážných potížích ruské ekonomiky v této době.

K normalizaci ekonomické situace 11.října 2008 ruská centrální banka oznámila zahájení řízené devalvace rublu, což mělo příznivý vliv především na exportně orientované sektory ekonomiky. Na podporu ropných společností byla snížena vývozní cla na ropu a daň z těžby, což umožnilo ve výsledku udržení investičních plánů. V důsledku toho v roce 2008

reálný kurz rublu posílil o 5,1 %, ale v prvním čtvrtletí roku 2009 oslabil o 7,6 % ve srovnání s identickým obdobím předchozího roku. Pokud jde o nominální kurz rublu, během roku 2008 klesl o 2 % ve srovnání s rokem 2007 a o 15,7 % za první čtvrtletí 2009 ve srovnání s prvním čtvrtletím 2008. Provedená devalvace však nepřinesla v mezinárodním obchodu žádné výrazné výhody, protože měny jiných zemí vyvážejících ropu se znehodnotily a míra jejich inflace zůstala nižší než v Rusku.

Nicméně byly i pozitivní výsledky politiky hladké devalvace. Pomohla Ruské centrální bance posílit důvěru v národní měnu. Společnosti, které si půjčily v cizí měně, měly možnost vyměnit rubly za měnu s výhodnějším kurzem pro splácení dluhů, což pomohlo snížit ztráty z kurzových rozdílů a riziko nezaplacení. Obyvatelstvo převádělo své rublové úspory do devizových aktiv, aby minimalizovalo rizika spojená s výkyvy směnných kurzů. Strategie řízené devalvace navíc přispěla k udržení likvidity a finanční stability bankovního systému, který byl na pokraji krize.

Ruská ekonomika se setkala s další krizi v roce 2014, která byla na rozdíl od krize v roce 2008 vnitřní.

Pokles ekonomiky byl ovlivněn odlivem investičního kapitálu, ke kterému došlo kvůli ztrátě důvěry zahraničních i ruských investorů v jednání vlády Ruské federace. Majitelé akcií ruských firem se je snažili, co nejrychleji prodat za cizí měnu.

Dalším předpokladem krize byl pokles světových cen ropy. Stalo se to v důsledku rostoucího objemu těžby ze strany USA a také neochotě členských zemí OPEC – mezivládní organizace zemí vyvážejících ropu– snížit objem těžby ropy. V souhrnu tyto faktory vedly k přebytku ropy na trhu a jejímu následnému zdražení.

Graf 2: Změna ceny barelu ropy Brent za rok 2014-15

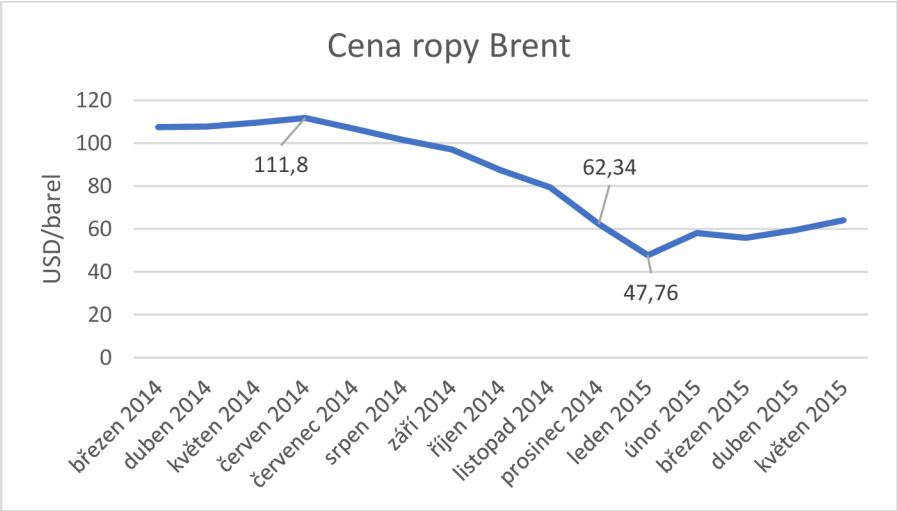

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle eia.gov

Jak je vidět na grafech č. 2 a č. 3, v červnu 2014 byla cena za barel ropy 111,8 USD, poté začala klesat a ke konci roku dosáhla úrovně 62,34 USD. Za méně, než půl roku tak ropa zlevnila o 44 %. V novém roce navíc tempo poklesu cen nekleslo, jen zrychlilo a v lednu 2015 byla cena za barel 47,76 USD. Vzhledem k tomu, že vývoz přírodních zdrojů byl významnou položkou příjmů federálního rozpočtu Ruské federace, silné zlevnění ropy ovlivnilo ekonomickou situaci v zemi a v této souvislosti došlo k měnové krizi.

Graf 3: Kurz rublu v roce 2014

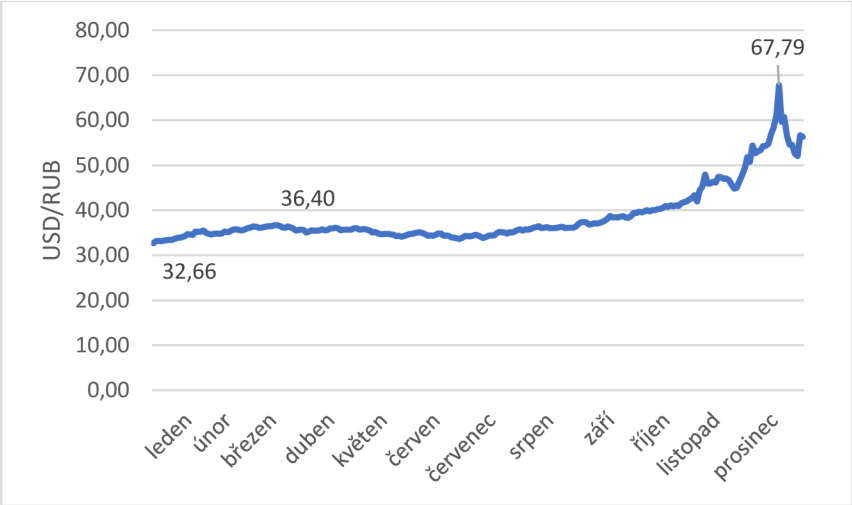

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle cbr.ru

Podle údajů Ruské centrální banky k 1.lednu 2014 byl dolar oceněn na 32,66 rublu. Čtvrtého března dosáhl hodnoty 36,4 rublu, což odpovídalo tehdy absolutnímu maximu dříve stanovenému v únoru 2009. Kritický pokles kurzu rublu však začal koncem roku 2014, kdy rychle začaly klesat ceny ropy. Nakonec 18. prosince byl kurz dolaru k rublu 67,79.

K regulaci ekonomické situace a udržení kurzu rublu přijala ruská centrální banka opatření v oblasti měnové politiky, zejména změnu klíčové sazby. Za celý rok 2014 byla zvýšena šestkrát. Ve výsledku na konci roku tvořila 17 %, oproti 5,5 % na začátku roku. Centrální banka také prováděla devizové intervence-proces nákupu nebo prodeje národní měny ve velkých objemech v krátkém časovém období s cílem udržet její kurz.

Na rozdíl od krizí v letech 1998 a 2008, po nichž se ekonomika rychle zotavovala a vracela se k tempu růstu, dopady krize z roku 2014 ruská ekonomika prochází dodnes.

4.2 Makroekonomické ukazatele Ruska

V teto části práce se provádí analýza vlivu ruského rublu na hlavní makroekonomické ukazatele Ruské federace od zavedení ruského měny do současnosti na základě výsledků výzkumu první části praktické práce. Umožňuje to čtenáři lépe porozumět jeho roli v ruské ekonomice a významu pro zemi jako celek.

4.2.1 Inflace

Tabulka č. 1 ilustruje vývoj míry inflace v Rusku v letech 1991 až 2020. Míra inflace je vyjádřena v procentech a představuje dynamiku změny cen v průběhu roku. Hodnoty v tabulce odpovídají údajům o inflaci ke konci prosince každého roku.

Tabulka 1:Graf 4: Vývoj míry inflace v Rusku v letech 1991-2020

Rok	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
Míra inflace, %	160,4	2508,85	839,87	215,02	131,33	21,81	11,03	84,44	36,56	20,2
Rok	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
Míra inflace, %	18,58	15,06	11,99	11,74	10,91	9	11,87	13,28	8,8	8,78

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Míra inflace, %	6,1	6,58	6,45	11,36	12,91	5,38	2,52	4,27	3,05	4,91

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle rosstat.gov.ru

Podle tabulky č. 1 lze nejvyšší míru inflace pozorovat v krizových obdobích, tedy v letech 1992, 1998, 2008, 2014-15. Proto je možné rozlišit několik významných fází ruské dynamiky inflace napříč časem.

Po rozpadu SSSR následovala změna ekonomického systému z plánovaného na tržně orientovaný. Vzhledem k nepřipravenosti struktury ekonomiky, nedostatku zboží a přebytku peněžní zásoby došlo v roce 1992 k hyperinflaci s více než 2500% nárůstem cenové hladiny.

Pokles míry inflace začal v roce 1993, její míra klesla z 2508,85 % na 839,87 % a pokračovala až do finanční krize v roce 1998, během které míra inflace vzrostla z 11,03 % na 84,44 %.

Ekonomika se však rychle oživila a míra inflace opět postupně klesala. Na počátku nového století pomohla vládní měnová politika stabilizovat ekonomickou situaci a zpomalit inflaci. V roce 2005, poprvé od rozpadu Sovětského svazu, míra inflace klesla o jednocifernou hodnotu 9 %.

Další zvýšení ukazatelů lze pozorovat v roce globální ekonomické krize – 2008, kde míra inflace dosahovala 13,28 %. Ke zpomalení tempa inflace však došlo rychleji, než se očekávalo: v roce 2009 její míra klesla na 8,8 %. Důvodem byl pokles cen potravin. Další snížení inflace na úroveň kolem 6 % je spojeno s posilováním kurzu rublu a omezením růstu cen potravinářského zboží a léků ze strany státu.

V letech 2014–2015 inflace vykazovala hodnoty 11,36-12,91 %, což znamená, že vzrostla téměř dvojnásobně ve srovnání s lety 2011-2013. Přispěly k tomu faktory, jako je silný pokles kurzu národní měny a růst cen potravin v důsledku poklesu objemu dovozu.

V roce 2017 můžeme pozorovat nejnižší hodnotu inflace za dané období, které se podařilo dosáhnout prostřednictvím mírně tvrdé měnové politiky centrální banky. Vleklý pokles příjmů obyvatel od roku 2014 byl také důvodem pro snížení cen, aby výrobci byli schopni soutěžit o zákazníky. Míra inflace 2,52 % byla v novodobé historii Ruska rekordně nízká.

4.2.2 HDP

K analýze dynamiky HDP v Rusku v letech 1991 až 2022 budou zapotřebí dva grafy. Graf č. 4 ilustruje vývoj velikosti HDP fixovaného na konci každého roku daného období. Údaje jsou uvedeny v miliardách dolarů podle aktuálního kurzu. Graf č. 5 ukazuje roční procentní tempo růstu HDP v tržních cenách na základě vývoje ruského rublu.

Graf 4: Vývoj HDP v Rusku v letech 1991-2020 (v mld dolarů)

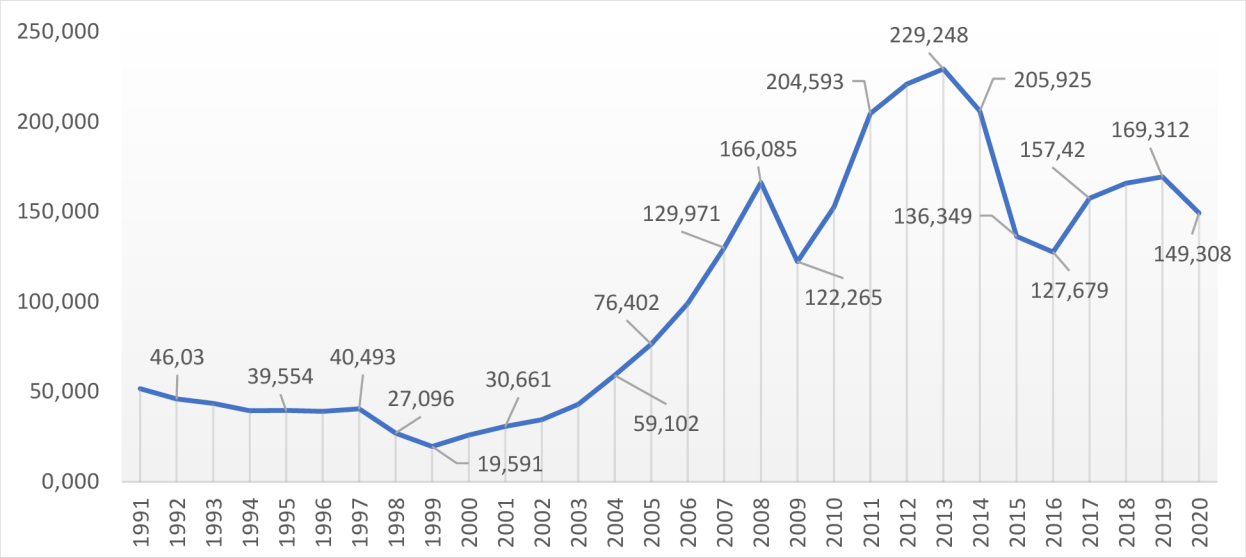

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle data.worldbank.org

Graf 5: Roční procentní tempo růstu HDP v letech 1991-2020

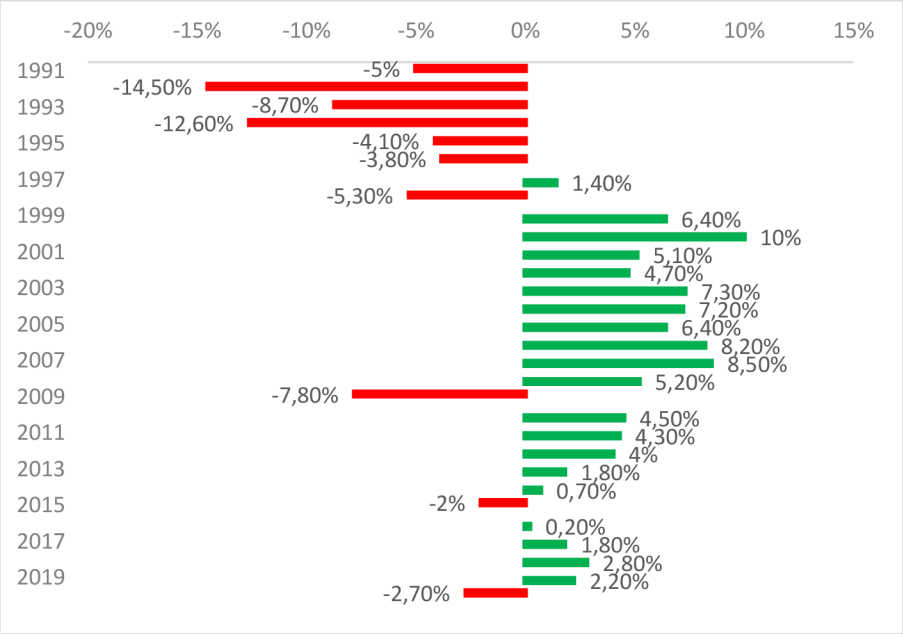

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle data.worldbank.org

Na základě grafu č. 5 lze v letech 1991-1996 pozorovat trend záporných ročních temp růstu. To je způsobeno složitou ekonomickou situací v postsovětském období: poklesem zaměstnanosti, snížením produkce v mnoha oblastech a poklesem cen ropy, na kterých je ekonomika země silně závislá.

Nejnižším bodem poklesu HDP byl rok 1999, kdy podle grafu č.4 činilo pouhých 27,096 miliardy dolarů, chcete-li 1330,76 dolarů na obyvatele. Ekonomická situace se následně začala zlepšovat a tempo růstu HDP mělo pozitivní trend. Od roku 2000 do roku 2008 se HDP zvýšilo téměř 5,5krát.

Stejný příklad rychlého oživení lze pozorovat i po roce 2008, kdy byl pokles tempa hospodářského růstu ovlivněn světovou krizí. Po prudkém propadu HDP o 7,8 procenta v roce 2010 poté opět došlo k pozitivnímu růstu ekonomiky.

Situace ohledně krize v roce 2014 však již nebyla podobná. I když čísla neklesla nikterak dramaticky či výrazně, tak k rychlému oživení tempa růstu HDP nedošlo. Navíc v roce 2020, po vypuknutí pandemie COVID-19, výroba znovu klesla kvůli snížení výkonnosti podniků, což následně vedlo k poklesu tempa růstu HDP o -2,7 %.

4.2.3 **Nezaměstnanost**

Nezaměstnanost je v Rusku ve větší míře způsobena cykličností. To znamená, že v době krize dochází k poklesu výroby a v důsledku toho klesá poptávka po pracovní síle, což způsobuje zvýšení míry nezaměstnanosti.

Graf č. 6 ukazuje změny procentuálního poměru počtu nezaměstnaných k ekonomicky aktivnímu obyvatelstvu a ilustruje dynamiku ukazatelů zaznamenaných v letech 1991 až 2020.

Graf 6: Míra nezaměstnanosti, %, v letech 1991-2020

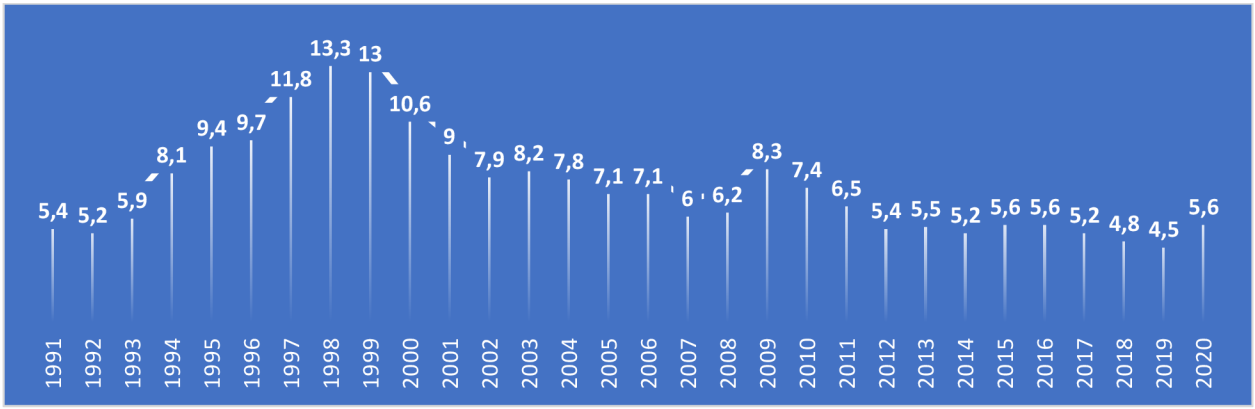

Zdroj: vlastní zpracovaní autora dle data.worldbank.org

V letech 1991 až 1998 došlo k poklesu výroby a následnému nárůstu počtu nezaměstnaných. Po přechodu na tržní model ekonomiky v letech 1992-1994 došlo k privatizaci výrobních podniků. Změna vedení v některých odvětvích vyžadovala čas na přizpůsobení všem výrobním procesům. Růst nezaměstnanosti nebyl dramatický, ale protáhl se o 8 let, protože zaměstnavatelé upřednostňovali snižování mezd před propouštěním. Častou praxí byly také neplacené dovolené a zpožděné výplaty mezd. V důsledku výše uvedených faktorů se povedlo snížit současnou výrobu a zpomalit tempo poklesu nezaměstnanosti.

Svého vrcholu dosáhla nezaměstnanost v krizovém roce 1998, kdy činila 13,3 %, což zhruba představovalo 8,9 milionu lidí.

Podle grafu č. 6 v letech 1999-2008 byl zaznamenán hospodářský růst a odpovídající pokles nezaměstnanosti. Mzdy zaměstnanců v Rusku se v průměru zvýšily 2,7krát. To způsobilo pokles počtu nezaměstnaných o 7,1 % (z 13,3 % v roce 1998 na 6,2 % v roce 2008).

Přestože se světová krize dotkla Ruska ve druhé polovině roku 2008, nezaměstnanost se nejvíce projevila až v roce 2009. Před krizí byl zaznamenán růst pracujícího obyvatelstva, v roce 2008 nicméně zpomalil. V roce 2009 to tedy bylo 8,3 %, což je o 2,1 % více než v předchozím roce. Krize však nezaměstnanost ovlivnila jen krátkodobě a již od roku 2010 byl patrný trend poklesu míry nezaměstnanosti v souvislosti s obdobím hospodářského oživení.

Od roku 2012 se míra inflace pohybuje kolem 5 %. V krizovém roce 2015 se ukazatel zvýšil na 5,6 % hlavně kvůli poklesu reálných mezd o téměř 10 %. Již v roce 2016 začala

nezaměstnanost postupně klesat. V roce 2020 se však vrátila na původní 5,6 % kvůli globální pandemii COVID-19.

5 Výsledky a diskuse

Na základě provedených analýz historických událostí a jejich srovnání s údaji o makroekonomických ukazatelích by rád autor upozornil na následující body. Rubl úspěšně prošel všemi fázemi "evoluce" měny, od doby kovových mincí a období vzniku bankovního systému. Zažil také finanční krize uvnitř státu i ve světovém měřítku. To definuje rubl jako jednu z nejstarších a nejvíc udržitelných měn na světě.

Na počátku své existence byl rubl závislý pouze na přírodních faktorech: výnosech z půdy, lidských zdrojích a přírodních katastrofách. Pak se však začaly objevovat další aspekty, které ovlivňují jeho vývoj a průběh.

Jedním z významných období pro další vývoj rublu bylo zavedení amerického dolaru jako přímého konkurenta. Díky dobře provedeným rozsáhlým reformám zaměřeným na posílení kurzu rublu, ruská národní měna nejen překonala zmíněnou výzvu, ale také dokázala udržet stabilní kurz vůči relativně rychle rostoucí nové americké měně.

Těžkou fází v historii rublu byly roky první světové války, kdy se ekonomika poprvé setkala s hyperinflací. Došlo také k zásadní změně politického systému a vznikl nový stát – SSSR. Ke zvládnutí všech potíží pomohla první denominace rublu v historii. V této době se dolar naopak ukázal jako stabilnější měna, což vedlo k nastavení závislosti rublu na dolaru.

V roce 1991 rubl podruhé prošel fází vzniku nového státu. Při zpětném pohledu můžeme s jistotou říci, že historie je cyklická, protože po rozpadu SSSR rubl vykazoval téměř totožný průběh-inflaci, která byla doprovázená poklesem kurzu a příjmů obyvatel a následnou postupnou rehabilitací, která trvala roky. Nicméně se časem rubl úspěšně přizpůsobil tržní ekonomice.

Při sledování vývoje rublu v novém tisíciletí lze zaznamenat poklesy a vzestupy, které jsou charakteristické pro jakýkoli ekonomický cyklus. Krize se střídaly s oživením a návratem do fáze ekonomického růstu. Jedním z hlavních faktorů vyvolávajících krizi, byl pokles cen ropy. Za těchto okolností se investoři snaží, co nejrychleji odprodat akcie ropných společností a prodat je za americké dolary, čímž posilují tuto světovou měnu. Rubl naopak oslabuje na pozadí těchto krizí a s ním oslabuje ekonomika země, takže lze odvodit přímou závislost rublu na cenách ropy. Přechod do fáze oživení probíhal za pomoci kompetentního použití nástrojů měnové politiky ruskou centrální bankou, jako je manipulace s úrokovou sazbou a provádění včasné devalvace.

Na pozadí výkyvů hospodářského cyklu lze pozorovat odpovídající změny inflace, HDP a nezaměstnanosti v Rusku. Období každé z krizí se na ukazatelích odráželo stejně: v předkrizových obdobích došlo k růstu ekonomiky, následovaným prudkým poklesem ukazatelů a cyklus pak plynule přešel do fáze oživení. Krize let 2014-2015 se však diametrálně lišila od ostatních, tehdy nebyl pokles ukazatelů tak dramatický, ale oživení se ukázalo jako problematické a zdlouhavé. Trendy ukazatelů jsou vyjádřeny následovně: v krizovém období se zvyšuje míra inflace a nezaměstnanosti, zatímco hodnota HDP klesá; v období oživení a přechodu do fáze hospodářského růstu naopak roste HDP a míra inflace a nezaměstnanosti klesá.

Minimálních a maximálních hodnot však bylo dosaženo v různých časech. Inflace tak dosáhla svého maxima v roce 1992 s hodnotou 2508,85 % a minima v roce 2017 s hodnotou 2,52 %. Minimální hodnota HDP byla v roce 1999 a činila 19,591 miliardy dolarů, zatímco maximální hodnota 229,248 miliardy dolarů byla dosažena v roce 2013. Nejvyšší míra nezaměstnanosti 13,3 % byla zaznamenána v roce 1998, zatímco nejnižší v roce 2019 byla 4,5 %. To je způsobeno tím, že stejné faktory mají různé dopady na každý makroekonomický ukazatel. Na míru inflace mají vliv například faktory nabídky a poptávky po zboží a službách, změny výrobních nákladů a peněžní zásoby. Na druhou stranu úroveň HDP významně ovlivňuje investice, spotřebitelskou poptávku na trhu a celkovou výslednou aktivitu podniků. Nezaměstnanost je naopak výrazně ovlivněna podmínkami na trhu práce a ekonomickou aktivitou obyvatel.

6 Závěr

Na závěr práce je třeba poznamenat, že hlavním cílem byl výzkum a popis vývoje národní měny v Ruské federaci. Během práce byly analyzovány klíčové aspekty vývoje ruského rublu a také hlavní trendy na makroekonomické úrovni.

Podrobné zkoumání evoluce měnového systému umožnilo sledovat významné změny a zvýraznit klíčové body, které ovlivnily formování současného ekonomického stavu.

Studie zjistila, že pro zajištění stability měnového systému je nutný komplexní přístup, který zohledňuje jak vnitřní, tak vnější faktory, které určují ekonomickou dynamiku a postavení národní měny v globálním kontextu. Účinnost měnové politiky, kontrola úrovně makroekonomických ukazatelů a také podpora finanční stability státního bankovního systému hrají důležitou roli při zajišťování stability ruského rublu. Současně úspěšné zapojení do globálních obchodních vztahů a udržení vysoké úrovně konkurenceschopnosti mají zásadní vliv na celkový ekonomický stav země a její ekonomiky.

V tuto chvíli je jasné, že vyhlídky rublu jsou úzce spojeny se změnami světových cen ropy. To je způsobeno specifickými vlastnostmi a strukturou ruské ekonomiky orientované na vývoz ropy, což je významným článkem příjmů státního rozpočtu Ruska. Kurz rublu je proto silně závislý na výkyvech světových cen dané komodity.

Provedená práce ve výsledku přispívá nejen k hlubšímu pochopení měnového systému Ruské federace, ale také poskytuje rámec pro další výzkum v oblasti makroekonomické politiky.

7 Seznam použitých zdrojů

Literatura:

AMMUS, Seifeddine. Kratkaya istoriya deneg, ili Vse, chto nuzhno znat o bitkoine. Moskva: Mann, Ivanov a Ferber, 2019, ISBN 978-5-00117-918-4.

BRČÁK, Josef, Bohuslav SEKERKA a Dana STARÁ. Makroekonomie – teorie a praxe. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. ISBN 9788073804923.

ČERNOHORSKÝ, Jan a Petr TEPLÝ. Základy financí. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024736693.

HOLMAN, Robert. Ekonomie. 4., aktualiz. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005. Beckovy ekonomické učebnice. ISBN 8071798916.

HOLMAN, Robert. Základy ekonomie: pro studenty vyšších odborných škol a neekonomických fakult VŠ. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 8071798908.

JÍLEK, Josef. Finance v globální ekonomice. Praha: Grada, 2013. Finanční trhy a instituce. ISBN 9788024738932.

JÍLEK, Josef. Finance v globální ekonomice. Praha: Grada, 2013. Finanční trhy a instituce. ISBN 9788024745169.

KOCHERGIN, Dmitrij. Elektronnye dengi: uchebnik. CIPSiR, 2011. ISBN 5944161264

MANDEL, Martin a Jaroslava DURČÁKOVÁ. Mezinárodní finance a devizový trh. Praha: Management Press, 2016. ISBN 9788072612871.

MANKIW, N. Gregory. Zásady ekonomie. Praha: Grada, 1999. Profesionál. ISBN 8071698911.

NEUMANN, Pavel, Pavel ŽAMBERSKÝ a Martina JIRÁNKOVÁ. Mezinárodní ekonomie. Praha: Grada, 2010. Expert (Grada). ISBN 9788024732763.

PAVELKA, Tomáš. Makroekonomie: základní kurz. 3. vyd. [Slaný]: Melandrium, 2007. ISBN 9788086175584.

PERNICA, Martin a Vladimír ŠEFČÍK. Makroekonomická gramotnost: jak pochopit hospodářskou politiku státu. Praha: Ekopress, 2012. ISBN 9788086929828.

PTATSCHEKOVÁ, Jitka a Jaroslava DITTRICHOVÁ. Dvacet let české koruny: na pozadí vývoje obchodního bankovnictví v České republice. Praha: Grada, 2013. ISBN 9788024746814.

REJNUŠ, Oldřich. Finanční trhy. 4., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Partners. ISBN 9788024736716.

ZVONOVA, Elena a kol. Mezhdunarodnye valyutno-kreditnye otnosheniya. Uchebnik i praktikum. Moskva: Litres, 2021, ISBN 9785040270279.

Internetové zdroje:

CENTRAL'NYJ BANK ROSSIJSKOJ FEDERACII | BANK ROSSII. Dinamika oficial'nogo kursa zadannoj valyuty | Bank Rossii. Online. 2023. Dostupné z: https://www.cbr.ru/currency_base/dynamics/?UniDbQuery.Posted=True&UniDbQuery.so=0&UniDbQuery.mode=1&UniDbQuery.date_req1=&UniDbQuery.date_req2=&UniDbQuery.VAL_NM_RQ=R01235&UniDbQuery.From=01.03.2014&UniDbQuery.To=31.12.2014. [cit. 2023-11-23].

FEDERAL'NAYA SLUZHBA GOSUDARSTVENNOJ STATISTIKI. Indeksy potrebitel'skih cen. Online. 2023. Dostupné z: https://rosstat.gov.ru/bgd/free/b00_24/IssWWW.exe/Stg/d000/i000860r.htm. [cit. 2023-11-23].

FINVERSIA.RU. Rossijskij rubl' [online]. 2016. Dostupné z: https://www.finversia.ru/publication/currency/rossiiskii-rubl-59294. [cit. 2023-11-23].

HOMEPAGE - U.S. ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION (EIA). Europe Brent Spot Price FOB (Dollars per Barrel). Online. 2023. Dostupné z: https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/RBRTED.htm. [cit. 2023-11-23].

MDREGION.RU. Istoriya russkogo rublya. Ot grivny do grivennika. CHast' 4. Online. 2016. Dostupné z: https://www.mdregion.ru/o-kladoiskatelstve/28-rasskazi-kladoiskatelstvo/1710-history-of-russian-ruble-part4.html. [cit. 2023-11-23].

WORLD BANK OPEN DATA. World Bank Open Data [online]. 2023. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2020&locations=RU&start=1991. [cit. 2023-11-23].

WORLD BANK OPEN DATA. World Bank Open Data [online]. 2023. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2020&locations=RU&start=1991. [cit. 2023-11-23].

WORLD BANK OPEN DATA. World Bank Open Data. Online. 2023. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2020&locations=RU&start=1991. [cit. 2023-11-23].

8 Seznam obrázků, tabulek, grafů a zkratek

8.1 Seznam obrázků

Obrázek 1:Rubl Velkého Novgorodu 29
Obrázek 2: Nominální hodnoty rublu 32

8.2 Seznam tabulek

Tabulka 1:Graf 4: Vývoj míry inflace v Rusku v letech 1991-2020 37

8.3 Seznam grafů

Graf 1: Změna ceny barelu ropy Brent za rok 2008 34
Graf 2: Změna ceny barelu ropy Brent za rok 2014-15 36
Graf 3: Kurz rublu v roce 2014.....36
Graf 4: Vývoj HDP v Rusku v letech 1991-2020 (v mld dolarů).....39
Graf 5: Roční procentní tempo růstu HDP v letech 1991-2020.....39
Graf 6: Míra nezaměstnanosti, %, v letech 1991-2020.....41

8.4 Seznam použitých zkratek

CPI	Index spotřebitelských cen
CZK	Česká koruna
EUR	Euro
HDP	Hrubý domácí produkt
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
PPI	Index cen výrobců
RUB	Ruský rubl
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké
USD	Americký dolar